

УДК 347.72.025

Фатіма Ханієва,*здобувач кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПОРЯДОК ВНЕСЕННЯ ВКЛАДУ ДО ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Ця стаття присвячена дослідженню порядку внесення вкладу до господарського товариства. Інколи на практиці статутному (складеному) капіталу не надають особливого значення у діяльності товариства, йому відводиться лише формальна роль. Натомість він виконує важливі функції, тому автор визначає порядок його формування, а саме: зміст порядку внесення вкладів, його особливості та складові елементи. Водночас досліджується порядок внесення вкладів як при формуванні, так і при збільшенні статутного (складеного) капіталу. У підсумку наводяться узагальненні міркування щодо порядку внесення вкладів, який складається з таких дій засновників/учасників: визначення допустимих предметів вкладів; встановлення необхідності їх грошової оцінки та визначення порядку такої оцінки; визначення механізму відчуження/передачі вкладів до господарського товариства; оформлення внесення вкладів до статутного (складеного) капіталу або в оплату акцій.

Ключові слова: господарське товариство, статутний (складений) капітал, вклад, порядок формування статутного (складеного) капіталу, порядок внесення вкладів.

Постановка проблеми. Актуальність наукового дослідження порядку внесення вкладів до господарського товариства викликана необхідністю теоретичного осмислення та вивчення механізму формування його статутного (складеного) капіталу. Значення статутного (складеного) капіталу на практиці подекуди нівелюється, та йому відводиться місце формального елемента процесу створення юридичної особи та її подальшої діяльності. Втім зазвичай його економічна сутність полягає у наділенні господарського товариства майном, необхідним для здійснення підприємницької діяльності. Тож для вивчення порядку формування такого майна важливо визначити зміст порядку внесення вкладів, його особливості та складові елементи.

Натепер наукові праці щодо безпосереднього вивчення та пояснення порядку внесення вкладів до господарського товариства є нечисленними. До цього питання зверталися І. В. Спасибо-Фатєєва, В. І. Борисова, В. М. Кравчук, Ю. О. Тарасенко, О. М. Вітник, С. І. Шимон та інші.

Метою написання цієї наукової статті є дослідження порядку внесення вкладів при формуванні та збільшенні статутного (складеного) капіталу. А для її реалізації поставлені такі завдання: визначити зміст порядку внесення вкладів, виокремити його особливості та складові елементи.

Формування статутного (складеного) капіталу відбувається при створенні господарського товариства, а його збільшення –

зокрема, при вступі особи до нього, внесенні учасниками додаткових вкладів. Метою цих процесів є забезпечення та покращення діяльності цього товариства, визначення мінімального розміру його майна, мінімальної гарантії інтересів кредиторів, розміру часток/акцій засновників/учасників, розміру їхніх прибутків (дивідендів), обсягу корпоративних прав, обсягу відповідальності.

Майно як вклад засновники/учасники вносять до товариства у певній послідовності своїх дій, характер та динаміка яких залежить від ряду факторів. Виняток становить лише порядок внесення вкладів до статутного капіталу акціонерного товариства (далі – АТ), створеного шляхом приватизації/корпоратизації державних та комунальних підприємств, що відбувається за окремо встановленою законом процедурою.

Натомість неправильно розуміти внесення вкладів як безпосередній процес їх передання господарському товариству. Вираз «внесення вкладу до статутного (складеного) капіталу» є умовним. Статутний (складений) капітал безпосередньо не пов'язаний ані з грошима, ані з майном, які передаються в оплату акцій/часток. Він не є реально існуючим, а лише становить процентне чи числове вираження реальної вартості акцій товариства, відображеної у бухгалтерському обліку [1, с. 10; 2, с. 262-263]. Розмір статутного (складеного) капіталу постійно змінюється, а первинно має бути визначеним в установчих документах та зареєстрованим.

Сутність законодавчих термінів «складений капітал» та «статутний капітал» є ідентичною. Різняться ці капітали за назвою та приналежністю до тієї чи іншої організаційно-правової форми юридичної особи, за видом установчих документів товариства. Повне та командитне товариства (далі – ПТ та КТ) створюються, діють на підставі засновницького договору та мають складений капітал (ст. 119–139 Цивільного кодексу України, далі – ЦК), а товариство з обмеженою чи додатковою відповідальністю (далі – ТОВ/ТДВ), АТ – на підставі статуту та мають статутний капітал (ст. ст. 140–162 ЦК) [3].

Статутний (складений) капітал є виразником майнового мінімуму або базису господарського товариства, реальної вартості активів, «ядром корпоративної власності, визначальним для корпоративного управління» [4, с. 263], а вклад до нього – основним джерелом його формування/збільшення, яке становить майно (у його широкому розумінні за ст. 190 ЦК), що засновники/учасники відчужують чи передають товариству у власність/користування (використання) як частину для сукупного цілого. Тому *внесення вкладу* означає фактичну оплату часток/акцій засновниками/учасниками шляхом відчуження/передачі майна (вкладу) у власність/користування (використання) господарському товариству, а *порядок внесення вкладу* відображає процедурну сторону цього процесу.

За загальним правилом порядок внесення вкладів має свої особливості, які полягають у наявності низки *факторів*, що впливають на характер відносин між засновниками/учасниками, товариством під час проведення дій із формування капіталу. Ці фактори можна класифікувати таким чином:

а) *залежно від передумов внесення вкладу – організаційні фактори*: організаційно-правова форма господарського товариства, статутний (складений) капітал якого формується/збільшується (ТОВ/ТДВ, АТ, ПТ, КТ); склад засновників/учасників (один або два та більше); стадія внесення вкладу (формування статутного (складеного) капіталу при створенні товариства, збільшенні капіталу товариства); строк внесення вкладу (наявність чи відсутність про це норми закону або визначення його в установчих документах, у рішенні або договорі про створення/заснування товариства); державна реєстрація товариства (внесення вкладу до чи після державної реєстрації);

б) *залежно від властивостей об'єкта прав – фактори вкладу*: предмет вкладу

(з урахуванням встановлених законом заборон та винятків щодо вкладів); оцінка грошового вкладу для оплати частки/акції засновника/учасника та визначення його номінальної вартості у статутному (складеному) капіталі товариства;

в) *залежно від механізму передачі/відчуження вкладу – структурні фактори*: спосіб передачі/відчуження вкладу (внесення грошових коштів перерахуванням їх на банківський рахунок, відчуження/передача у власність/користування (використання) майна за правочинами тощо); момент набуття юридичною особою права власності або іншого права на предмет вкладу (за правочином, після державної реєстрації прав на рухоме/нерухоме майно тощо); документ, який підтверджує внесення вкладу або оформлення внесення вкладу (платіжний документ, примірник договору, за яким передавався вклад, свідоцтво про внесення вкладу до ТОВ тощо).

Зазначені фактори впливають на механізм внесення вкладів при формуванні чи збільшенні статутного (складеного) капіталу. Водночас законодавчо не встановлений уніфікований підхід до правового регулювання порядку внесення вкладів. Більшість спірних питань із цього приводу на практиці вирішується на розсуд та за згодою самих засновників/учасників.

При створенні господарського товариства має місце процес *формування статутного (складеного) капіталу*. Він є складовою ланкою підготовки до державної реєстрації нової юридичної особи, рішення про що приймається на установчих зборах засновників, а результати фіксуються в установчих документах на стадії їх розроблення, оформлення та затвердження [5, с. 40].

Для проведення державної реєстрації товариства закон зобов'язує засновників подавати державному реєстратору установчі документи (п. 5 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб та громадських формувань») [6]. При їх оформленні вони повинні враховувати вимоги закону.

Отже, установчі документи господарських товариств повинні містити такі відомості про статутний (складений) капітал: для ПТ та КТ (засновницький договір) – розмір та склад складеного капіталу, розмір та порядок зміни часток кожного з учасників, розмір, склад та строки внесення ними вкладів, а також сукупний розмір вкладів вкладників КТ (ч. 2 ст. 120, ч. 2 ст. 134 ЦК); для ТОВ/ТДВ (статут) – розмір статутного капіталу з визначенням частки кожного учасника, порядок передання (переходу)

часток у статутному капіталі (ч. 1 ст. 143 ЦК); для АТ (статут) – розмір статутного капіталу, умови про категорії акцій, що випускаються товариством, та їхню номінальну вартість і кількість (ч. 2 ст. 154 ЦК).

Тобто до державної реєстрації юридичної особи засновники повинні вже визначитись із розміром, складом статутного (складеного) капіталу, можливими предметами вкладів та їх розмірами у грошовому еквіваленті (оцінити їх), порядком та строком їх внесення, розміром часток/акцій кожного засновника та зафіксувати це в установчих документах. Втім, Закон не вимагає передбачення у них порядку оцінки вкладів, бо засновники вільні в оцінці своїх вкладів [5, с. 436].

Безпосередня реалізація процесу внесення вкладів або, іншими словами, оплата/придбання часток/акцій за рахунок вкладів за визначеним порядком може відбуватися як до, так і після моменту державної реєстрації товариства залежно від волі засновників (для ТОВ/ТДВ, ПТ, КТ) або вимог закону (для АТ).

Українське законодавство не закріплює необхідності обов'язкового внесення вкладів до дати державної реєстрації товариства, окрім як для АТ, хоча встановлює певні строки для цього. Натомість чеський та латвійський закони за загальним правилом вимагають, щоб вклади були внесені до створення господарського товариства, тобто до подання його установчих документів до державної реєстрації. Втім, існують і винятки, які залежать від специфіки предмета вкладу, організаційно-правової форми створюваної юридичної особи. Наприклад, якщо негрошовим вкладом до господарського товариства Чехії є підприємство або його частина, то вклад вважається внесеним з моменту вступу в силу договору про вклад. Якщо ТОВ створюється у Чехії, то до його виникнення засновникам первинно необхідно оплатити/внести мінімально 30 відсотків кожного грошового вкладу, а у Латвії – основний (або статутний) капітал ТОВ має бути оплачений вкладом не менше як на 50 відсотків (§§ 18–22, 148 Закону Чеської Республіки «Про господарські спілки, господарські товариства та кооперативи (про підприємницькі корпорації)», ст. 146, 147 Комерційного закону Латвійської Республіки) [7; 8].

Загалом формування статутного (складеного) капіталу на практиці відбувається за трьома етапами. На *першому етапі* засновники визначаються з величиною статутного (складеного) капіталу та сумою вкладу кожного у грошовому еквіваленті, врахо-

вуючи або необхідний розмір капіталу для досягнення власної мети – фактор капіталу (*об'єктивний підхід*), або структуру капіталу (розподіл часток/акцій між собою), коли величина вкладу «підлаштовується» так, щоб кожний засновник отримав «свої» голоси на зборах, відповідний розподіл прибутків (дивідендів) у ході діяльності товариства – особистісний фактор (*суб'єктивний підхід*), або специфіку організаційно-правової форми, склад засновників (наприклад, один засновник), для яких наявність капіталу – це лише формальна необхідність, оскільки їм байдуже, яким буде його розмір, розподіл часток/акцій, голосів тощо, – структурний фактор (*формальний підхід*) [9].

Загалом формування капіталу залежить від обраного підходу засновників до цього. Тому на першому етапі стають зрозумілими причини різних поглядів науковців та практиків на значення статутного (складеного) капіталу у підприємницькій діяльності господарського товариства та відповідне теоретичне осмислення його правової природи.

Після встановлення засновниками загального розміру капіталу та вкладів кожного з них, номінального розподілу між ними часток/акцій, голосів після державної реєстрації товариства вони визначають допустимі предмети вкладів та порядок їх внесення, який має такі складові елементи: оцінку, механізм передачі/відчуження, оформлення внесення. Це *другий етап* формування капіталу [9].

На *третьому етапі* засновники домовляються про *строки* внесення/оплати вкладів. При створенні ТОВ/ТДВ (один, два та більше засновників) законом визначений строк для внесення вкладів – до закінчення першого року з дня державної реєстрації (ст. 52 Закону України «Про господарські товариства») [10]. Для ПТ та КТ (один, два та більше засновників) взагалі не встановлені такі строки. При цьому у законі відсутня імперативна норма щодо необхідності безпосереднього формування статутного (складеного) капіталу ТОВ/ТДВ, ПТ, КТ до моменту державної реєстрації юридичної особи, в тому числі і щодо обсягів внесення вкладів. Це дає змогу їх засновникам/учасникам самостійно вирішувати ці питання. Натомість статутний капітал АТ у його мінімальному розмірі 1250 мінімальних заробітних плат за ставкою на момент створення (реєстрації) товариства має бути повністю оплачений до його державної реєстрації (ч. 1 ст. 14 Закону України «Про акціонерні товариства») [11].

Латвійське право також по-різному визначає строки внесення вкладів. Основний

капітал АТ або ТОВ має бути оплачений до подачі заяви про реєстрацію товариства у комерційному реєстрі: для ТОВ – у розмірі не менше як 50 відсотків при мінімальному основному капіталі – 2000 лат, інша частина – протягом одного року після реєстрації, а для АТ має бути підписаний весь основний капітал, оплачений не менше як на 25 відсотків від підписаного капіталу та не менше розміру мінімального основного капіталу, тобто 25000 лат (ст. 146 Комерційного закону Латвії). Натомість чеський закон передбачає, що вклади або їх частини повинні бути внесеними до товариства до моменту його реєстрації в торговому реєстрі. При цьому строк внесення вкладів може визначатись і установчим договором (§§ 17, 23, 24 частини 4 Закону України «Про господарські товариства, господарські товариства та кооперативи (про підприємницькі корпорації)»). Комерційний кодекс Франції відносить формування статутного капіталу до формальних процедур створення комерційних товариств та встановлює лише, що у заяві про реєстрацію товариства в Реєстрі комерсантів та товариств має бути вказана величина капіталу [12, с. 99-100].

Український закон, на відміну від латвійського, чеського та французького, встановлює імперативну норму для ТОВ/ТДВ щодо необхідності оплати статутного капіталу до закінчення першого року з дня державної реєстрації, для АТ – до державної реєстрації товариства, а для ПТ та КТ – взагалі не передбачає такої норми, питання про строки оплати капіталу засновники/учасники вирішують самостійно.

Аналіз етапів формування статутного (складеного) капіталу показав роль та місце порядку внесення вкладу у ньому, дозволив визначити його зміст, особливості та складові елементи. Виходить, що на другому етапі відбуваються ключові моменти формування капіталу. Адже від предмета вкладу буде залежати і його грошова оцінка, і механізм відчуження/передачі у власність/користування (використання) товариству, і оформлення внесення вкладу до капіталу, які, у свою чергу, є складовими частинами порядку внесення вкладів.

Втім, розмір сформованого статутного (складеного) капіталу згодом може збільшитись, зокрема, за рахунок внесення додаткових вкладів чи вступу третіх осіб. У такому разі вклади до товариства також вносять у певному порядку.

За загальним правилом *збільшення статутного (складеного) капіталу* може бути здійснено лише після повного внесення всіма учасниками господарського товари-

ства своїх первинних вкладів або первинної оплати акцій (ст. 16 Закону України «Про господарські товариства»). Окремо Закон регулює питання збільшення статутного капіталу ТОВ/ТДВ та АТ, а складеного капіталу ПТ та КТ – ні.

Статутний капітал АТ збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій (додатковий випуск акцій) наявної номінальної вартості із залученням додаткових внесків у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Причому таке збільшення можливе після реєстрації звітів про результати розміщення всіх попередніх випусків акцій, тобто після повної оплати акцій та державної реєстрації АТ (ст. 156 ЦК, ст. 15 Закону України «Про акціонерні товариства», Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства [13]).

Збільшення статутного капіталу АТ відбувається шляхом публічного та приватного розміщення додаткових акцій наявної номінальної вартості за рахунок додаткових внесків акціонерів (перших власників). Ці внески є оплатою придбаних додаткових акцій за укладеними цивільно-правовими договорами купівлі-продажу акцій між акціонерами (першими власниками) та емітентами (або андеррайтером). Повна оплата акцій за договором відбувається до державної реєстрації змін до статуту АТ (п. 6 розділу 1, розділ 6 Порядку збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства).

Статутний капітал ТОВ/ТДВ можна збільшити залученням додаткових внесків учасників або розширенням кола учасників при вступі до товариства третіх осіб. Внесення додаткових вкладів учасниками ТОВ/ТДВ та вкладів при вступі третіх осіб слід проводити вже після державної реєстрації змін до статуту товариства про збільшення розміру статутного капіталу та аналогічно за укладеними договорами про вклад між учасником-вкладником та товариством.

Тому джерелами збільшення статутного капіталу ТОВ/ТДВ та АТ можуть бути додаткові внески учасників/акціонерів, внески третіх осіб при вступі до товариства та придбання акцій АТ наявної номінальної вартості додаткового випуску. Причому для ПТ та КТ таких спеціальних положень щодо збільшення складеного капіталу чинне законодавство не передбачає, а вирішення цих питань віднесено до компетенції самих учасників, які можуть зафіксувати необхідні умови у засновницькому договорі.

Тож порядок внесення вкладів є основоположною ланкою другого етапу у формуванні статутного (складеного) капіталу та включає такі дії засновників, які на їхній розсуд можуть фіксуватися в установчих документах, договорі про заснування ТОВ/ТДВ або про створення АТ (засновницькому договорі АТ), а саме:

- визначення допустимих предметів вкладів;
- встановлення необхідності їх грошової оцінки та визначення порядку такої оцінки;
- визначення механізму відчуження/передачі вкладів до господарського товариства, що становить процес відчуження/передачі вкладів та/або прав на них від засновників до юридичної особи, зумовлює зміну правового режиму вкладів у частку/акцію;
- оформлення внесення вкладів до статутного (складеного) капіталу або в оплату акцій.

Усі ці дії пов'язані між собою, зумовлюють одна одну та залежать одна від одної, тож процес внесення вкладів є сукупним цілим, яке складається із взаємопов'язаних частин. Отже, якщо предметом вкладу до капіталу ТОВ/ТДВ є певна річ, то усі засновники за згодою між собою можуть погодити запропоновану засновником, який вносить вклад, її вартість або вдатися до послуг незалежного оцінювача та перевірити або підтвердити самостійно визначену грошову вартість вкладу відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. Від предмета вкладу також буде залежати і механізм (спосіб) його відчуження/передачі до капіталу товариства.

Узагальнення вищевикладеного наводить на висновки, що *порядок внесення вкладів до господарського товариства* зумовлює процес формування та збільшення статутного (складеного) капіталу, є його основоположною частиною, «рушійною силою». А теоретичне пояснення процесу його здійснення дозволило наочно зобразити дії засновників/учасників при формуванні/збільшенні статутного (складеного) капіталу господарського товариства з визначенням порядку внесення вкладів.

Список використаних джерел:

1. Отнюкова Г. Д. Внесение в уставный (складочный) капитал права пользования имуществом / Г. Д. Отнюкова // Законность. – 2003. – № 1. – С. 10–15.
2. Корпоративне управління : монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; за ред. проф. І. Спасибо-Фатєєва. – Харків : Право, 2007. – 500 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 90. – Ст. 356.
4. Спасибо-Фатєєва І. В. Корпоративна власність / І. В. Спасибо-Фатєєва // Українське комерційне право. – 2006. – № 7. – С. 25–41.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 3: Юридична особа / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: Страйд, 2009. – 736 с. – Серія «Коментарі та аналітика».
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – Ст. 1172.
7. Про господарські спілки, господарські товариства та кооперативи (про підприємницькі корпорації) : Закон Чеської Республіки від 25.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://anesro.com/download/zakon/rus_zakon_korporacii_firma_czechii.pdf
8. Комерційний закон Латвійської Республіки : Закон Латвійської Республіки від 04.05.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inlatplus.lv/rus/laws/>.
9. Формування статутного капіталу відбувається протягом декількох етапів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studopedia.org/6-10920.html>
10. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
11. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI // Офіційний вісник України. – 2008. – № 81. – Ст. 2727.
12. Захватаев В. Н. Коммерческий кодекс Франции / В. Н. Захватаев; пер. с фр. В. Н. Захватаев. – Москва : Волтерс Клувер, 2008. – 1272 с.
13. Про затвердження Порядку збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.05.2013 № 822 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 43. – Ст. 1552.

Эта статья посвящена исследованию вопроса о порядке внесения вклада в хозяйственное общество. Часто на практике значение уставного (складочного) капитала нивелируется, и ему отводится место формального элемента в процессе создания юридического лица и его дальнейшей деятельности. Однако он выполняет различные функции, поэтому автор определяет порядок его формирования, а именно: содержание порядка внесения вкладов, его особенности и составляющие элементы. В то же время исследуется и порядок внесения вкладов при формировании и увеличении уставного (складочного) капитала. По итогам исследования в статье обобщаются мнения относительно действий учредителей/участников, которые включает порядок внесения вкладов, а именно: определение допустимых предметов вкладов; установление необходимости денежной оценки и определения порядка проведения такой оценки; определение механизма отчуждения/передачи вкладов в хозяйственное общество; оформление внесения вкладов в уставный (складочный) капитал или для оплаты акций.

Ключевые слова: хозяйственное общество, уставный (складочный) капитал, вклад, порядок формирования уставного (складочного) капитала, порядок внесения вкладов.

This article deals with scientific investigation of the issue about the procedure of making the contribution to the commercial company. In general, the value of the authorized (share) capital is offset and sometimes it takes a place as formal part of legal entity and its follow-up. Instead, it performs different functions, so the author defines the procedure for its formation, namely: the content of the procedure for making capital contribution, its peculiarities and components. However, author investigates the procedure for making contributions within the formation and increasing the authorized (share) capital. In the end, the article presents a synthesis of views on actions of founders/members that includes the procedure for making contributions, namely: the definition of permissible objects of contributions; establishing the necessity for their monetary valuation and determination of the procedure for this valuation; determination of the mechanism to contribute; paper of the capital contribution to the authorized (share) capital or payment of shares.

Key words: commercial company, authorized (share) capital, capital contribution, formation of an authorized (share) capital, procedure to contribute.

